

**Післявоєнна економічна відбудова: найкращі практики та приклади
успішних країн**

Губаренко Олена Миколаївна

аспірант, кафедра економіки і підприємництва, факультет економіки і управління,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, Україна,
opens.gubarenko1975@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-8439-0896>

Прийнято: 21.11.2023 | Опубліковано: 29.12.2023

Анотація. Через триваюче протистояння російській агресії економіка України перебуває у стані війни, і вже зараз існує низка обмежень, які мають суттєвий негативний вплив на подальший розвиток країни. Перш за все, необхідно повернути економіку в режим відновлення на основі якісної, але реалістичної стратегії, заснованої на досвіді інших країн. Очевидно, що післявоєнне відновлення економіки України має і буде підтримуватися міжнародними фінансовими інституціями та фондами, як державними, так і приватними. Варто також зазначити, що міжнародне співтовариство вже продемонструвало свою готовність надати підтримку постраждалій українській економіці, створивши спільні механізми для відновлення інфраструктури, інституційної модернізації та економічних перетворень. Мета статті - проаналізувати найефективніші приклади світового досвіду повоєнної відбудови економіки, основні механізми та інструменти, що забезпечили розвиток європейських та азійських країн після воєнного конфлікту, та надати відповідні пропозиції для конкретної ситуації повоєнного розвитку України. В процесі дослідження використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, систематизації, узагальнення. В якості результатів можна вказати на те, що Україна має брати безпосередню участь у підготовці та реалізації міжнародних заходів з відновлення економіки та презентувати власне бачення післявоєнного розвитку своїм іноземним партнерам, враховуючи міжнародний досвід та ризики. Кожна з розглянутих у цьому дослідженні моделей зарубіжного досвіду повоєнної

допомоги розвитку потребує ретельного аналізу, вивчення та комплексного застосування з урахуванням найкращих аспектів її ефективного впливу на Україну. Оскільки війна в Україні, ймовірно, матиме затяжний характер, при формуванні стратегій розвитку та повоєнних економічних планів слід враховувати не лише мирні потреби, а й військові заходи протидії нинішнім агресорам та виклики початкової підготовки до повномасштабного повоєнного розвитку.

Ключові слова: відновлення економіки, відновлення критичної інфраструктури, розвиток національної економіки, післявоєнні проблеми, стратегія розвитку.

Post-war economic reconstruction: best practices and examples of successful countries

Olena Hubarenko

Postgraduate Student, Department of Economics and Entrepreneurship, Faculty of Economics and Management, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine, opens.gubarenko1975@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-8439-0896>

Abstract: *Due to the ongoing confrontation with Russian aggression, Ukraine's economy is in a state of war, and there are already a number of restrictions that have a significant negative impact on the further development of the country. First of all, it is necessary to return the economy to recovery mode based on a qualitative but realistic strategy based on the experience of other countries. It is obvious that the post-war recovery of Ukraine's economy should and will be supported by international financial institutions and funds, both public and private. It is also worth noting that the international community has already demonstrated its readiness to provide support to the affected Ukrainian economy by creating joint mechanisms for infrastructure restoration, institutional modernization and economic transformation. The purpose of the article is to analyze the most effective examples of the world experience of post-war economic reconstruction, the main mechanisms and tools that ensured the development of European and Asian countries after the war, and to provide relevant proposals for the specific situation of Ukraine's post-war development. In the research process, general scientific methods of analysis, synthesis, systematization, and generalization were used. As a result, it can be pointed out that Ukraine should take a direct part in the preparation and implementation of international economic recovery measures and present its own vision of post-war development to its foreign*

partners, taking into account international experience and risks. Each of the models of foreign experience of post-war development aid considered in this study requires careful analysis, study and comprehensive application, taking into account the best aspects of its effective impact on Ukraine. Since the war in Ukraine is likely to be protracted, development strategies and post-war economic plans should take into account not only peaceful needs, but also military measures to counter current aggressors and the challenges of initial preparations for full-scale post-war development.

Keywords: *recovery of the economy, recovery of critical infrastructure, development of the national economy, post-war problems, development strategy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Через тривале протистояння російській агресії українська економіка перебуває у воєнному режимі, і вже зараз відчувається чимало обмежень, які матимуть суттєвий негативний вплив на подальший розвиток країни. Перш за все, необхідно повернути економіку в режим відновлення на основі якісної, але реалістичної стратегії, заснованої на досвіді інших країн.

Очевидно, що післявоєнне відновлення економіки України має і буде підтримуватися міжнародними фінансовими інституціями та фондами, як державними, так і приватними. Варто також зазначити, що міжнародне співтовариство вже продемонструвало свою готовність збільшити підтримку постраждалої української економіки шляхом створення спільних механізмів для відновлення інфраструктури, модернізації інституцій та економічних перетворень. На Міжнародній конференції в Лугано [1] український уряд презентував стратегічний план відновлення та розвитку регіонів України, зробивши акцент на відновленні креативної економіки як ключового чинника сталого розвитку.

Арсенал ефективних прикладів повоєнного розвитку національних економік має величезне значення. Однак у більшості аналітичних звітів згадується лише план Маршалла як програма відновлення повоєнної Західної Європи.

Водночас не можна заперечувати, що план Маршалла був успішним у досягненні своїх цілей, але складність та особливості ситуації, в якій опинилася Україна після закінчення воєнних дій, вказують на необхідність комплексного підходу до пошуку моделі повоєнного економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Масштабні й негативні соціальні зміни воєнних конфліктів останнього десятиліття переконливо доводять, що суспільство наразі перебуває на висхідній хвилі циклу М. Кондратьєва, який характеризується нагромадженням негативного потенціалу як чинника подальшого розвитку [2]. Так, циклічність глобальних криз та їхня колективна структура були предметом дослідження Д.М. Кейнса і В. Дементьєва. У контексті воєнного конфлікту в науковому співтоваристві також помітне відродження інтересу до питання про повоєнну стратегію. Процес заміщення попереднього технологічного укладу наступним та необхідні заходи для стратегування економічного розвитку в умовах кризи розглянуті у трудах сучасних провідних науковців Інституту економіки промисловості НАН України: О. Амоші, Ю. Залозної, В. Ляшенка, С. Іванова. Вчені вказаної установи — І. Підоричева, Ю. Харазішвілі, Н. Трушкіна, В. Микитенко, О. Вишневський, М. Солдак, О. Лях — наголошували на функціоналах стратегування та формування механізмів забезпечення сталого розвитку держави.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас безпрецедентна ситуація, що склалася сьогодні в Україні, - величезні та постійно зростаючі втрати від війни, особливі й унікальні геополітичні, економічні та соціальні умови, в яких опинилася Україна в цьому воєнному конфлікті, та її важливе становище країни зумовлюють виняткову важливість усебічного вивчення досвіду міжнародної допомоги у відновленні національної економіки після нещодавнього воєнного конфлікту. Певна відсутність паралельного двостороннього дослідження як європейського, так і азійського векторів повоєнного відновлення економіки паралельно допомогла б напрацювати якісну національну модель і надати зовнішнім партнерам України унікальне бачення подальшого повоєнного розвитку з урахуванням міжнародного досвіду та супутніх ризиків. Це допомогло б забезпечити.

Варто також зазначити, що міжнародне співтовариство вже продемонструвало готовність посилити підтримку постраждалої економіки України шляхом створення спільних механізмів для відновлення інфраструктури, інституційної модернізації та економічних перетворень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз най- ефективніших зразків світового досвіду післявоєнного відновлення економіки, основних механізмів та інструментів, які забезпечили розвиток європейських та

азіатських країн після воєнних конфліктів, а також надання відповідних пропозицій для унікальних умов повоєнного розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Величезні збитки, завдані українській економіці військовим вторгненням, піддаються кількісному виміру, а ВВП України тепер повністю залежить від лінії фронту. Світовий банк повторив свій власний прогноз падіння ВВП України на 45,1 % у своєму прогнозі на липень цього року.

За даними FORBES, тільки за перший місяць війни українська економіка втратила понад 50 % свого середньорічного ВВП.

Вона втратила понад 50 % свого середньорічного ВВП;

Близько 30 % підприємств повністю припинили роботу;

45 % підприємств скоротили виробництво.

За даними аналітиків Київського економічного університету (Інститут KSE), станом на середину 2022 року прямі та непрямі втрати української економіки внаслідок воєнних дій становили 235,1 млрд доларів США [3].

Таким чином, загальна сума, необхідна українській економіці, включно з розмінуванням, наразі перевищує 235 млрд доларів США і продовжує зростати. Ця ситуація характеризується наявними зовнішніми і внутрішніми викликами (табл. 1).

Таблиця 1

Актуальні внутрішні та зовнішні виклики розвитку національної економіки

Зовнішні виклики	Внутрішні виклики
війна в Україні змінить міжнародні ринки продовольства та енергетики	розриви в ланцюгах доданої вартості та поставок
продовження конфлікту може призвести до істотного підвищення цін на продукцію металургії, продовольства, енергетики	втрати робочої сили (участь в обороні країни, вимушена міграція) відчутні проблеми з логістикою

Джерело: власна розробка автора

Історичний досвід минулого століття, відображений у відновленні Європи, Японії, Кореї та Сінгапуру, доводить, що якщо економіка країни не відновлюється після воєнних дій, то їй знадобляться субсидії та, зрештою, набагато більші фінансові вкладення [4].

У рамках післявоєнного відновлення Україні довелося відбудовувати кілька міст з нуля. Важливо, щоб ця відбудова була якісним перетворенням та інноваційною модернізацією, що було принципом післявоєнної відбудови в Західній Європі.

Існує досвід Франції та Великої Британії, які реалізували серію заходів "націоналізація - модернізація - приватизація" для післявоєнного розвитку промисловості. Цілком доречно й обґрунтовано використовувати французький і британський досвід ефективної націоналізації приватної власності (активів) підприємств з подальшою модернізацією промислової інфраструктури та приватизацією [3]. Ба більше, у цих країнах процеси націоналізації та приватизації циклічні та взаємозамінні. Наприклад, у повоєнній Франції матеріальні втрати становили понад чверть національного багатства, промислове виробництво впало приблизно до 60 % від довоєнного рівня, сільськогосподарське виробництво скоротилося вдвічі, а транспортна система була зруйнована.

Довгострокове порівняння темпів зростання реального ВВП на душу населення в США, Великій Британії та Японії, проведене Гронінгенським центром зростання і розвитку в рамках проекту Maddsson Prijekt. Динаміка ВВП Японії на рисунку 3 показує, що довоєнний рівень було досягнуто в післявоєнний період.³ На ньому видно, що довоєнний рівень було досягнуто 1954 року, але впродовж наступних 15 років темпи економічного зростання Японії досягали 11 % на рік, що є абсолютним рекордом у світовій економічній історії.

Окремої згадки заслуговує досвід міжнародної підтримки повоєнного розвитку Південної Кореї та Сінгапуру і їх перетворення на "азіатських економічних тигрів".

Так, в окремі роки Південна Корея отримувала від США технічну та фінансову допомогу в розмірі до 9 % свого ВВП. Причому це були не кредити чи інвестиції, а пряма допомога з бюджету.

У результаті, завдяки фінансовій допомозі, технологіям, торговельному співробітництву зі США, розширенню експорту, швидкій індустріалізації, підвищенню рівня добробуту і споживання, конкурентоспроможності у важкій промисловості та побутовій електроніці, ВВП Кореї з 1953 року зріс у 31 000 разів.

Варто підкреслити, що в період з 1945 по 1961 рік Корея не позичала грошей і не отримувала іноземних інвестицій. За мірками Світового банку і неокласичної економічної теорії така ситуація абсолютно ненормальна. Водночас за той самий період РК отримала від США понад 3,1 мільярда доларів у вигляді субсидій. Іншими словами, в

середньому по 193 мільйони доларів на рік протягом 16 років. Жодної іншої іноземної допомоги не надходило.

Ця сума вдвічі більша, ніж країни Бенілюксу отримали за планом Маршалла, на третину більша, ніж Франція, і на 10 % більша, ніж Велика Британія; гранти, отримані РК у період з 1945 по 1961 рік, перевищили загальний обсяг кредитів Світового банку, наданих новій незалежній державі [4].

Водночас двоїстий характер ситуації в сучасній Україні означає, що, з одного боку, внаслідок воєнних дій відбуваються руйнівні процеси. З іншого боку, відкриваються можливості, які до початку воєнних дій розглядалися лише як потенційні можливості розвитку:

Фактична енергетична євроінтеграція України шляхом підключення до Європейського енергетичного простору ENTSO-E наприкінці лютого 2022 року [5];

перетворення України на країну-кандидата на повноправне членство в ЄС [6].

Очевидно, що післявоєнне відновлення економіки України буде поступовим. Також незаперечно, що залежно від масштабів руйнувань і наявності коштів регіональний і галузевий розвиток має ґрунтуватися на синергії в умовах вкрай обмежених ресурсів і масштабних втрат. З огляду на характер і строки такого відновлення, ми пропонуємо власне бачення процесу повоєнного розвитку української економіки (табл. 2).

Таблиця 2

Етапи повоєнного відновлення економіки України

Назва етапу	Сутність етапу
Підготовка для масштабних повоєнних змін	Мінімізація усіх збитків від війни. Релокація бізнесу. Документування збитків. Систематизація збитків за категоріями (реєстр) і створення на цій базі плану для відбудови
Відновлення критичної інфраструктури	Відновлення електромереж, доріг, залізничного сполучення, газопостачання, водо- гонів, Інтернету. Відбудова лікарень та шкіл, тимчасового житла в першу чергу для тих, хто його втратив. Етап характеризується залученням великого обсягу міжнародної гуманітарної допомоги
Відновлення економіки в цілому	Принципи Індустрії 4.0 як базис для оновлення промисловості. Створення робочих місць і постійних джерел генерування доходів. Новітні підходи урбаністики і архітектури для розбудови зруйнованих міст. Продовження реформ з узгодження законодавства з європейським (запровадження

	європейської системи сертифікації, антиолігархічних законів, реформування право- охоронного сектору, ефективна антикорупційна політика, забезпечення прозорості публічних закупівель, запровадження заходів націоналізації-модернізації-приватизації промислових об'єктів)
Стабільне економічне зростання	Програми підтримки і розвитку підприємництва шляхом стимулюючої регуляторної та податкової політики. Зважена фінансова політика, посилення енергетичного сектору. Впровадження концепції ніаршорингу для перетворення України на мега-індустріальний парк для Європи. Ефективний регіональний енергоменеджмент

Джерело: власна розробка автора

Війна - це завжди рубікон, який докорінно змінює сценарій долі людей і подальшого розвитку країни. Післявоєнне відновлення економіки, як і довоєнний розвиток країни, залежить від економічних, геополітичних і навіть культурних особливостей.

Загальні успішні інструменти повоєнної відбудови історично перевірені та випробувані. До них належать: індикативний план з подальшою лібералізацією економіки, активне створення робочих місць, експортна орієнтація економіки, переважання високотехнологічних галузей, масштабні фінансові та промислові інвестиції, створення системи податкових стимулів.

Незважаючи на наявність цих інструментів і досвіду їх використання, важливо проаналізувати їх застосування та потенціал комплексного використання в національній економіці. Це обговорення визначить вектор подальшого розвитку країни.

Висновки. Загалом усе вищесказане можна резюмувати так:

1. Україна має брати безпосередню участь у підготовці та реалізації міжнародних заходів із відновлення економіки і представляти іноземним партнерам власне бачення подальшого повоєнного розвитку, враховуючи не тільки міжнародний досвід, а й ризики.

2. Необхідно ретельно проаналізувати, вивчити та всебічно застосувати шаблон кожної з розглянутих у даному дослідженні моделей зарубіжного досвіду допомоги повоєнному розвитку, враховуючи найкращі аспекти ефективного впливу для України

3. Оскільки війна в Україні, найімовірніше, буде затяжною, формулювання стратегії розвитку та власного повоєнного економічного плану має враховувати не лише

мирні потреби, а й завдання воєнної протидії наявним агресорам та початкові заходи з підготовки до повномасштабного повоєнного розвитку

4. Умови реалізації плану Маршалла в повоєнній Європі були сформульовані з урахуванням мирної, хоча й зруйнованої Європи, і прорахувати такий план для України неможливо, на відміну від усіх країн, що мали практично однакове соціально-економічне становище. По-перше, плани розвитку мають розроблятися в країні, яка все ще перебуває у стані війни. По-друге, Україна буде оточена розвиненими країнами, що виходять із війни. Тому основою інтеграції має стати зона вільної торгівлі з ЄС (що сприятиме інтеграції українських виробників у ланцюжки доданої вартості та мережі), а політичною основою - перспектива членства в ЄС.

5. Основним напрямом програми та плану економічного розвитку України є трансформація України із сировинної моделі у виробничу, інноваційну та енергонезалежну модель. Елементи інновацій, сприятливі механізми оподаткування, розвиток промисловості та секторів з високою доданою вартістю, а також фокус на людському капіталі забезпечать глобальну перспективу для швидкого розвитку післявоєнної української економіки.

Список використаних джерел

1. Бородіна О. Базові тренди повоєнної транс- формації економіки України: бюджетна децентралізація, індустрія 4.0, регіональний енергоменеджмент. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2022. Vol. 6(1). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.01.04>.

2. Ємець В. В. Економічний розвиток у повоєнний період в Україні: регіональний та місцевий аспекти. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 68—72. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.5.68>.

3. Каха Бендукідзе та його «грузинське диво». URL: https://www.bbc.com/russian/international/2014/11/141114_bendukidze_georgia_minister_death.

4. Трушкіна Н. В., Кітріш К. Ю. Управління ланцюгами постачань у контексті концепції індустрія 4.0. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8399>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.74>.

5. Фітас Н. Ю. Участь держави в управлінні проблемними активами банків в умовах кризи. Фінансова система України. Наукові записки. Серія "Економіка". 2011. Вип. 17. С. 405-411.

6. Харазішвілі Ю. М., Ляшенко В. І. Проблеми оцінки та інтегральні індекси сталого розвитку промисловості України з позицій економічної безпеки. Економіка України. 2017. № 2 (663). С. 3-23

7. Koval, V., Borodina, O., Lomachynska, I., Olczak, P., Mumladze, A., Matuszewska, D. Model Analysis of Eco-Innovation for National Decarbonisation Transition in Integrated European Energy System. Energies. 2022, 15, 3306. DOI: <https://doi.org/10.3390/en15093306>.